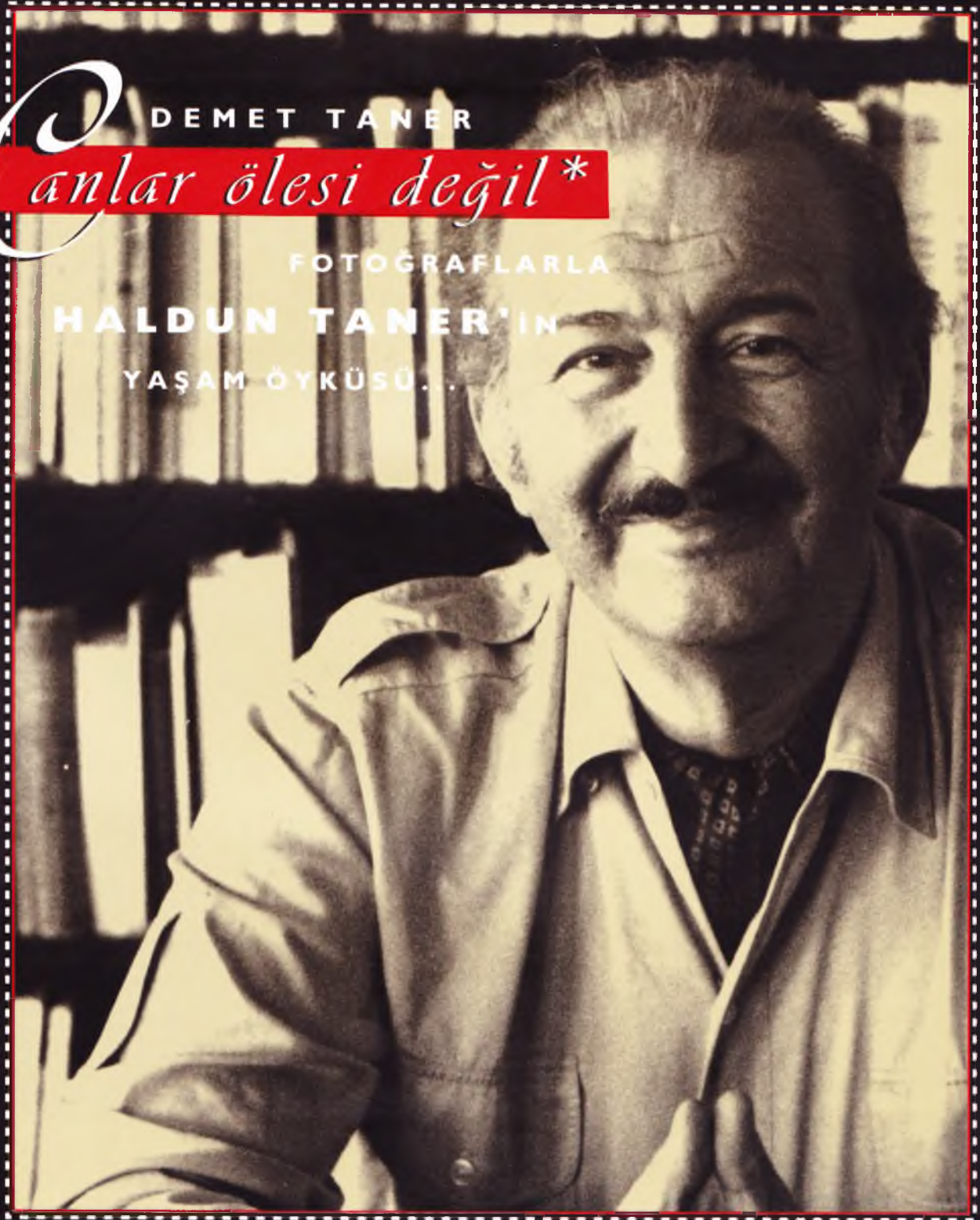
DEMET TANER

Canlar ölesi değil*

FOTOĞRAFLARLA

HALDUN TANER'İN

YAŞAM ÖYKÜSÜ...

*Sel Yayıncılık

FOTOĞRAFLARLA HALDUN TANER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ...

DEMET TANER

Canlar ölesi değil*

FOTOĞRAFLARLA

HALDUN TANER'İN

YAŞAM ÖYKÜSÜ...

*Sel Yayıncılık

TEMEL TAŞLAR

Haldun Taner

1915-1986

***Sel Yayıncılık**
Babıali Caddesi Birlik Han No: 20/1
Cağaloğlu-İstanbul
Tel. / Faks: (0212) 511 10 05

Sel Yayıncılık 41
Temel Taşlar 3

"Canlar Ölesi Değil"
Fotoğraflarla Haldun Taner'in yaşam öyküsü
Demet Taner

Birinci Baskı
1996

© Sel Yayıncılık

ISBN - 975-570-023-4

Dizi Yönetmeni
İrfan Sancı

Kitap Tasarımı
Savaş Çekiç

Uygulama ve Ofset Hazırlık
Valör Tasarım

Baskı
Gürtaş Ofset

"Canlar Ölesi Değil"

Ölümünün onuncu yılında
anısına sayguyla…

Önsöz

II

Öyle anlar var ki, yaşamın bir değeri kalmıyor. Öyle anlar var ki, eksiliyorsunuz. Ama kalan her zerreniz önceki bütünün bütün artılarını, kendi çekirdeğinde taşıyor.

O zaman düşünüyor insan, her şeye karşın yaşam değerli değil mi? Yaşamaya değmez mi?

Bazen bunun yanıtı, beyaz üzerinde siyah, yalnızca bir kağıt ve kaleme gereksinimi olan çok özel ve çok yoğun, çok kolay ve çok zor bir ilişkiye kendiliğinden dönüşebiliyor.

Birlikteyken uzun sabahlarda şakalaşırdık "Bir gün seni yazacağım" derdim. Keyifle gülerdi "Kimse merak edip okumaz ki!"

Sel Yayıncılık'tan böyle bir teklif aldığımda uzun uzun düşündüm. "Bana ait olan özel bir durum, başkalarını ilgilendirir mi? Ama her özel durumun içinde ortak şeyler yok mudur? Bu noktalarda ben de onlarla bir ruh akrabalığı kuramaz mıyım? Bu birliktelik başka bir düzlemde beni yeni ve değişik bir boyuta taşımaz mı?

Ya başaramazsam?

Ya kat kat örtülerin altında sakladığım, yalnız benim açabildiğim gizli kutuların anahtarlarını, her şeyi sisli bir uzaklıktan göstermek isterken kaybedersem.

Yüreklerde bırakmak istediğim tortu, benim arzularımı aşarak istediğim ölçüyü tutturamazsa."

Bütün bu gelgitler içinde bocalarken bir yandan da sözcükler benden hızla uzaklaşıyor.

Biliyorum ne yapsam eksik. Ne yazsam fazla.

Ama belki bir okuyan benim yapamadığımı yapar. Varmak istediğim noktaya birlikte ulaşırız. Tadını hâlâ unutmadığım eski bir alışkanlıkla.

Birlikte paylaşarak.

Birlikte çoğalarak.

Kadıköy Vapuru güvertesinde 1969

İlk Gördüğüm An

Gözlerimi kapıyorum. Gördüklerim düş değil, gerçek. Başında beresi, üstünde "Prens de Galle" paltosu, uzun boylu iri yapılı bir adam ayağa kalkıyor ve inmek üzere öne doğru ilerliyor. Bu onu ilk gördüğüm an. O ânın fotoğrafını çok iyi çekmiş belleğim. Bunca yıla karşın şimdi gibi hatırlıyorum.

O andan sonra geniş bir zaman dilimi içinde her şey yavaş yavaş yerini almaya başlıyor. Değişik zaman dilimleri içinde doğmuşuz. Sonra bu dilimler günün birinde ansızın birbiriyle kesişiyor. Bazen burnuma gelen bir kokunun, kulağıma çarpan bir sesin, belki de bir görüntünün dışardan bir küçük uyarısıyla, binlerce küçük ayrıntı, birlikte paylaşılmış yaşam mozaiğinin içindeki yerlerini alıyor. Ve geçmiş zaman peşinde koşan bir gezgin gibi beni hatıralar denizinde dolaştırıyor.

Her şey yeni ve sımsıcak; iyi ve kötü anlarıyla hepsi değerli. Bugünden geriye baktığımda bu noktaya tekrar geleceğimi bilerek, bana yeniden başlardım dedirtiyor.

Onu ilk görüşüm. Okuldan evine dönen bir öğrencinin, yavan bir her günlük gidiş gelişi. Olağandışı hiçbir şey yok. Otobüs durduğunda, pencereden her zaman önünden geçtiğim kilise görünüyor. O âna kadar en çarpıcı olan o. Beyaz kubbeleri, önünde

parmaklıklı bahçesi, yanından, geçtiğimiz caddeye dik bir sokak iniyor kiliseyi çevreleyerek. Yıllar sonra bir gün, birlikte bu kilisede çok sevdiğimiz, sadece bizim değil, bütün Modalıların çok sevdiği bir doktoru son yolculuğuna uğurluyoruz.

O gün otobüs durduğunda, o durakta o âna kadar hiçbir şey aklımda yer etmemiş. Her gün gibi bir gün. O ânın fotoğrafını çekerken belleğim; durak, pencereden görünen kilise ve bir adam; ayağa kalkıyor inmek üzere, ilerliyor. Kim olduğunu bilmiyorum. Ama birden her şey değişiyor. O an hep yaşanılan ve birbirine benzeyen önemsiz boyutsuz ve yavan bir tekdüzelikten çıkıp bir anlam kazanıyor. Ve unutulmamak üzere belleğime yerleşiyor. Kim olduğunu bilmiyorum. Ama farklı biri olduğunu anlıyorum.

Tanışma

1960'lı yılların başında Moda'daki Lozan Kulübü'nde; Pazar günleri açık oturumlar, konferanslar düzenleniyor; edebiyatçılar, sanatçılar, gazetecilerin çevresinde, kültüre açık genç yaşlı birçok Kadıköylü Zekeriya Sertel'e ait olan bu iki katlı evde, alt salonu dolduruyordu. Aralarında şimdi anımsayabildiklerim: Kemal Tahir, Adnan Benk, İlhan Mimaroğlu, Çetin Altan, İlhan Selçuk, Berna Moran, Tahir Alangu, Aziz Nesin... Haldun Taner'di.

Benim Haldun Taner'i, Haldun Taner olarak ilk görüşüm burada oldu. Oysa öyküleriyle bir iki yıl önce tanışmış, kendisini de kim olduğunu bilmeden görmüştüm. Bir yaz tatilinde bir burs kazanarak ilk defa yurt dışına çıktığımda, babamın elime tutuşturduğu birkaç kitaptan birini, evimi özlediğim bir gün durduğu yerden çekip çıkarmış, Varlık Yayınları'ndan çıkan "On İkiye Bir Var" kitabıyla tanışmıştım.

Yazları ise o sıralar henüz İstanbul denizleri kirlenmediğinden, diğer üyeler gibi biz de kulübün plajından denize giriyorduk. Haldun Taner de benim arasıra buralarda rastladığım, nezaketle selamlaştığım göz aşinalarımdan biri oldu. Ve belleğimdeki gerçek yerine oturdu.

Geçen yıllar içinde, kültüre ve sanata gönül vermiş her genç insan gibi; ben de, yeni çıkan kitapları, tiyatroları, sinemateketeki filmleri, Yeni Melek Sineması'ndaki öğrenci seanslarını, Şan Sinemasındaki pazar konserlerini, Saray Sinemasının en üst balkonundan yer-

li ve yabancı virtüözlerin resitallerini, Filarmoni Derneği'nin küçük lokalindeki toplantıları kaçırmıyordum.

Yaşam; günü yaşamak arzusu ve geleceğe yönelik umutlarla dolu, özgürce akıp giden coşkulu bir nehirdi.

Kendini geliştirmeye çalışarak, yapabileceğinin en iyisini yapmak. Belki de ne yapmak istediğini tam bilemeden. Günler geçiyordu. Arkadaşlar, arkadaşlıklar, dostluklar. Bağlanmadan saplantısız yaşamak. Belki de gençlik buydu.

60'lı yılların sonuna doğru Kadıköy vapurunun güvertesinde karşılaştığımızda, aradan epeyce zaman geçmiş olmasına karşın, hiç yabancılık çekmeden konuşmaya başladık. Değilmi ki ben sanata meraklı bir genç kızdım. Şu ara neler okuduğumu sordu. Ertesi gün çalıştığım yere geldi. Bana Hemingway'ın bir kitabını getirmişti. Üzerinde yazlık bir giysi masamın karşısındaki maroken koltukta oturuyor; ben saygın konuğumun beklenmedik ziyaretinden onurlu, sessizce onu dinliyordum.

"Evlilik" diyordu; "Keman, piyano sonatına benzer. Mutlu olmak için kadın tıpkı piyano gibi nerede ön plana çıkacak, nerede arka planda kalacak çok iyi bilmelidir."

Yıllarca öncesinden başlayan aşinalık, bir rastlantıyla yakınlaşmaya neden oluyor; zamanla gelişecek olan bir dostluğun temelleri, mesafeli ama güvenli adımlarla usul usul gelişiyordu. Aradaki sizli bizli uzaklığı koruyarak her buluşmamızda sanattan, gündelik hayattan,

her şeyden konuşuyorduk. Hayatımın arka planında, saygı ve hayranlık duyduğum, beni beğendiğini hissettiğim, bunca derinliği olan bir insan, beni yaşamla olan ilişkimde, kendi farkına varmadan güçlü kılıyordu. Bazen çok uzaklardan bir kartını alıyordum. "Sık sık sizi hatırlıyorum."

Ben de giderek onu hatırlamaya, hatta unutmamaya başladım.

Bu karşılıklı bağlantısız ilişki bir sorunumu paylaşmak için onu aradığımda birden yön değiştirdi.

"Beni aramışsınız, annem sesinizin üzgün olduğunu söyledi. Neyiniz var, hemen geliyorum" dediğinde ona karşı bakışım değişti. Onu ilk defa arıyordum. Sevecendi. Anlayışlıydı. Anlaması için anlatmam gerekmiyordu. Bana ait bir durumu benimle paylaşmaya hazırdı.

Dostluk

Aralık 1985, Galatasaray Lisesi'nde konuşurken

Dostluğumuz yeniydi. Güzel bir ilkbahar günü Çamlıca'ya çıkmıştık. Yürüyerek aşağı doğru inerken bana "Her insanın gözünde kendi imajı vardır. Onu gerçekleştirdiği oranda mutlu olur" demişti. Ben içimin ta derinliklerinde ne istediğimi seziyordum. Ne istemediklerimin ise çok iyi bilincindeydim. Onunla konuştukça; ilk defa kendim, başkaları ve her şey hakkında ayaklarım yere basarak düşünmeye başlıyordum. Her buluşmamızdan sonra yalnız kalır kalmaz, o gün konuştuklarımızı aklımdan tekrar geçirirdim. Söylediği cümleleri yineler, adeta düşünsel bir doyuma varırdım. Bu benim ilk defa tattığım bir hazdı. Düşünsellik olmadan salt duygusallığın yeterli olmadığını öğrendim. Onu beğeniyordum. Her şeyi, sesi, duruşu, tavrı, bütün özellikleriyle beni duygusal olarak da kendine çekiyordu. Hele sesinden ve konuşma üslubundan çok etkileniyordum. Gitgide sıklaşan telefonları, artık hemen her gece gibiydi. Ve telefonu kaldırdığımda kulağımdaki sesin; uygar, entelektüel, sevecen, hem uzak mesafeli, hem ansızın çok sıcak ve çok yakın, ama her tonun ayrı renginde beni alıp saran, uzak iklimlerin büyülü dünyasında, içimdeki tüm nehirlerin sularını coşkuyla kabartıp dalgalandıran, bütün bunlara karşın kendimi tutmayı, bu coşku seline kapılmayıp, onu emrimde gizli bir güç gibi dizginlemeyi düşündüren, kendine özgü tınısı vardı.

Gitgide kendimi daha iyi tanımayı öğrendim. Kendimle her zaman uğraşmıştım. Kendime dışardan bakmayı da biliyordum. Ama bunları düşünsel bir zemin üzerine oturtmak ve bir müzik aletine çalışır gibi, sazımın iyi ve kötü yönlerini sabırla ve disiplinle tanıyıp

öğrenmek, onu tanıdıktan sonra oldu.

Bana ilk çarpan özelliği akılcılığıydı. Duygulu, duyarlı bir akılcıydı. Giderek ben de kendimde bu özelliğin olduğunu keşfettim. Ben de onun gibi duygusal bir akılcıydım. Ama bu yönüm onun aydınlatmasıyla gün ışığına çıkıyor, olaylara bakışım artık yalnızca bu yanımla ağır basmaya başlıyordu.

Her yaldızın üstünü kazıyıp, altındakini görmek gerekiyordu. Her an her şeye şüpheyle bakmak, her olaya bilinçle yaklaşmanın kuralıydı. Zırva olmamak koşuluyla tartışılmayacak hiçbir şey yoktu.

Aklıma 1985 yılında Galatasaray Lisesi'nde yaptığı bir konuşma geliyor. Onun, bir insanı insan yapan özelliklerden birinin, vefa hissi olduğunu düşündüğünü biliyorum. Uzun bir konuşmaya, şimdi artık hayatta olmayan bütün hocalarını tek tek isimleriyle sayarak ve her birinin önemli bulduğu özelliklerini ve onlardan neler öğrendiğinin altını çizerek başlıyor. Duygusal bir tonda ama sımsıkı gerçeklere dayanarak konuşuyor. Her birini minnetle anıyor. Gençlere seslenerek "Sizin" diyor **"bizden birçok üstünlükleriniz var. Biz bilgisayar çağına bile tam yetişemedik. Ama sizden bir üstünlüğümüz var. Biz onu tanıdık. Onun devrini yaşadık."** *(Atatürk'ün fotoğrafını gösteriyor.)*

Yine sizlere hitap ediyorum sevgili genç Galatasaraylılar, bu hatıralar içinde hafif duygulandığımız, gözlüklerimiz buğulandığı için bize gülümseyerek bakabilirsiniz. Baktığınızı bal gibi biliyorum. Çünkü biz de bir zamanlar orada oturuyorduk. Biz de buradaki beyaz saçlılara için için gülüyorduk. Ama bütün bu farklı-

Aralık 1985 Galatasaray Lisesi 50. yıl mezunlar gününde

lıklarımıza rağmen, yine de sizlerle "denominateur Commun'nümüz" ortak paydamız var. Her Galatasaraylı gibi, bizler gibi, siz de dünyaya şu zatın söylediği "Batıya açılan bir pencereden bakmak" adetini edinmişsiniz *(Tevfik Fikret'in duvardaki fotoğrafını gösteriyor.)* Batıya açılan pencereden bakmak adeti şu demektir.

- Her söyleneni kabul etmemek. Bir doute Philosophique ile, işkille işin köhnünü araştırmak

- Kül yutmamak, dogmatizme, buyrukçuluğa, "bu budurculuğa" karşı; mizahla, mantıkla karşı koymak. Radikal düşünmek, deduktion yapmak, Deckart'tan öğrendiğimiz düşünce methodlarını kullanarak her şeye şüpheyle yaklaşmak. Karşıtıyla tezi, tezle antitezi karşılıklı kıyaslamak, ondan sonra senteze varmak. Her zaman titiz bir ölçüt sahibi olmak. Asla gelip geçen zorbalıklara boyun eğmemek. "Yürürdüm fakat ben muannit Sabur" dediği gibi Tevfik Fikret'in, doğru bildiğimiz yolda, birbirimizden ayrı yollar da olsa, imanla yürümek.

Başımıza bazı aksilikler de gelse bildiğimizden şaşmamak.
İşte bunlar bizim denominateur Commun'nümüz.
İşte biz buralarda ortağız.*

Buluşmalarımız bazen uzun yürüyüşler halinde bu tür konuşmalarla sürüyor ve bir pastanede çay molasıyla şimdilik noktalanıyordu. Akşamları tekrar arıyordu beni. Odamda telefon beklerken, daha zilin ilk çalışında kulaklığı kaldırıyordum. Biliyordum oydu. Tekrar konuşuyorduk. "Bugün size öğrencilerimle kendimi daima eşit görürüm dediğimde gözlerinizdeki parıltıyı çok sevdim." diyor.

Konuşmadığımız zamanlarda ise karşılıklı susuyorduk. Suskunluk da paylaştığımız bir şeydi. O zaman bana "Hadi aklından ne geçti söyle" diyordu. Söylüyordum. Önceleri dikkatli, sonra giderek aklımdan geçen her şeyi ona açmaya başladım. Tanıdıkça huylarını, beğendiği beğenmediği, hoşuna giden gitmeyen, değer verdiği vermediği şeyleri keşfettim. Beni o an beğense de beğenmese de düşündüklerimi ve yaptıklarımı ona dürüstlükle açtım.

Zaten dikkatli bakışlarından, aklının ince süzgecinden, yüksek titreşimli duyarlılık hücrelerinden hiçbir şey gizlenemezdi ki.

Ve böylece dostluğumuzun ilk basamaklarında ona karşı uygulamaya karar verdiğim "tutum" benim yapıma en uygun gelen açık yüreklilik ve dürüstlüktü. Odamın dört duvarı arasında özgürce, isteyerek, rastlantısal değil, bilinçle kararımı verdim.

Artık yaşamdan ne beklediğimin ayrımına varmıştım.

O güne kadar öğrendiğim, gözlemlediğim ve yaşadığım her şey yerli yerini buluyor; gerçek olan kendi yerine oturuyordu.

* 1985 yılında Galatasaray Lisesi'nde yaptığı bu konuşma banddan çözülmüştür.

İstanbullu Olmak

Babası Ahmet Selâhaddin Bey

Onu tanıdıkça; İstanbul'u ve İstanbul'lu olmak olgusunun da ne olduğunu daha iyi anlıyordum.

Bir gün gene Çamlıca'ya çıkmıştık. Dönüşte bu kez rotamızı, Küplüce yolundan Beylerbeyi'ne doğru çevirdik.

Önce tepede durup, önümüzde uzanan görüntüyü sessizce içimize sindirdik. Doğayla olan bu bütünleşmeye, birazdan yeni bir açı eklenecek, bu açıdan bakınca, gördüklerim daha çok zenginleşecekti.

Çamlıca'dan Küplüce mezarlığına doğru bir keçi yolu uzanır. Ahmed Hamdi Tanpınar'ın bu yolu ilk keşfettiği günkü sevincini ve heyecanını unutamam. Yine böyle yazımsı bir şubat günü bu vâdinin kıvrımları arasında yürürken, doğanın insanı bazen dişisel bir varlık gibi etkileyebildiğine tanık olmuştu. Fakültede beni buldu.

- Çabuk bana Giorgione'nin Venüsünü bul getir, dedi.

Dediğini yaptım. Ressamın çıplak Venüsünü neden Küplüce'dekine benzer bir doğa içine yatırdığını ikimiz de o gün daha iyi anlamıştık. Doğayı biz en iyi ressamların, ozanların, romancıların aracılığı ile görmeyi öğreniyoruz. Bana Küplüce yoluna bakmayı Ahmed Hamdi Tanpınar dostum, ona da Giorgione öğretmişti.

Yeri geldikçe anlatıyor, yaşamından ip uçları veriyordu. Konuşması akıcı, zihni çağrışımlarla doluydu. Aklımda kalanlar benim ne söylediğim değil, onun bana neler söylediği. O gün ilk defa hem anne hem de baba tarafından Beylerbeyi'li olduğunu öğrenmiştim. Tanımaya başladığım yeni bir insan değil, yeni bir dünyaydı. Tam bilmediğim, sezinlediğim bir dünya. Şimdi, somut elle tutulur bir gerçeklikle benim için yaşamın kendisi olmaya başlıyordu.

İstanbul Darülfünun'u hukuku düvel profesörü Ahmed Selahaddin, üniversitenin en genç profesörüdür.

Her sabah Bebek bahçesine bakan kiralık evinden eşini ve çocuğunu öperek ayrılan bu dalgın profesör elinde çantası, Zeynep Hanım Konağı'ndaki üniversitenin yolunu tutmakta ve kürsüye çıkınca kendini özlemle bekleyen öğrencilerinin pırıl pırıl gözlerini daha da parlatan sıcak, dolu dolu, tadına doyulmaz derslerini vermektedir.

İstanbul, karanlık yazgısından habersiz, her güz mevsimi olduğu gibi, hülyalı, şiirsel bir yaz uzantısı yaşamaktadır. Bebek Bahçesinin ağaçlarına kümelenmiş kuşlar ortalığı korolarıyla gürültüye boğmaktadırlar. ... Ama Boğaz sularında müttefik donanması demirlemiş durmaktadır.

İşgal polisi büyük yurtseverin peşindedir. Sık sık Bebek'teki evine gelir, onu ararlar.

Eşinin balkona asacağı çamaşırların parolasından İngiliz polisinin o gün kendini evde arayıp aramadığını ve civarda nöbet tutup tutmadığını anlar. Tehlike işareti verildiği geceleri Küplüce'de kayınpederi Matbaayı Amire Müdürü Hamid Beyin köşkünde geçirmektedir.

Artık özel yaşamı, kişisel kaygıları, sıhhati, ailesi kalmamıştır onun için. Vakit gazetesine yazdığı bir seri başmakalede Türk haklarının birer birer hukuki gerekçelerini saptayıp dünyaya anlatacaktır.

Üç yıl sonra 1922 yılının Kasım ayında Lozan'da toplanan uluslararası sulh konferansında, Türk haklarını savunacak olanlara, bu müdafaanın bilimsel ve hukuki gerekçelerini ayrıntıları ile ve büyük bilimsel vukufla önceden hazırlamış bulunmaktadır.

Annesi ve halasıyla bir çocukluk anısı.

Annesinin babası Hamid Bey.

Çocukluğu

Onu, Lozan'ın öncüsü saydıran da bu hizmetleridir.

... Ahmet Selahaddin, Kurtuluş Savaşını ve zaferi göremeden gözlerini dünyaya kapar. Öldüğünde 42 yaşındadır ve cebinden yalnız yetmiş beş kuruş çıkmıştır. Bütün bu ayrıntıları nereden mi biliyorum? Kendisi babamdır da ondan...

Beylerbeyi'nden Çengelköy'e doğru yürüdük. O günden aklımda kalan net iki görüntü:

Çamlıca Tepesinden aşağı doğru bakarken karşımızda uzanan ve vadinin kıvrımları arasında Küplüce'den Beylerbeyi'ne varan dar patika yolu. Zahmetli bir inişten sonra Beylerbeyi'ne vardığımızda, sarayın kapısı önündeki açıklıkta, akşamın alaca karanlığındaki onun silueti.

Bu gezinti çevre ve doğa ilişkisi içinde geçse de; gerçekte onu ve dünyasını bana yaklaştırıyordu. Yaşadığımız yoğunluk deniz kenarında yavaş yavaş içimize sindi. Yerini doygunluğa, anımsandıkça sürecek dinginliğe bıraktı.

Bir yaşantıda birleşmek dedim de söz sözü açtı. Seninle ne zaman beraber olsam ne konuşsak kolayca birleşmeler oluyor. Ama bu dialoglara, müzik yahut tabiat da katılınca anlaşma hazzı daha büyüyor. Mesela ben seninle Büyük Ada'da Aya Yorgi'ye gittiğimiz günü böyle bir doruk nokta olarak hep hatırlıyorum. Çıktığımız o taşlı yokuş, gezdiğimiz o loş kilise, kilisedeki zangoç, daha sonra oturduğumuz ağaç dibindeki kayalık, insanlığın ilk gününden kalmışçasına boş ve asil sahilin o küçük tepeden görünüşü...

Bu yaşantı en ince ayrıntılarına kadar bende hafızam kaldıkça yaşayacak.

Düşünüyorum da hayatla önemli olan galiba, böyle benzersiz yüce yaşantıları olmak.

Aradan uzun yıllar geçti. Ben Küplüce'ye sıkça gittim. 1992 yılın-

1954'de bir kotra gezintisi.
Soldan sağa Sait Faik, Heyecan Başaran, Sebahattin Eyüboğlu,
Suna Kan, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Haldun Taner.

da bir film çekimi için gittiğimde ise, şimdi atalarıyla birlikte yattığı o tepeden, "Kameranın gözüyle" İstanbul'a baktım. Aklıma şu sözleri geldi: "Bir insanın değerini etkileyen başlıca dört unsur vardır. 'Kalıtım, Aile terbiyesi, Yetişme tarzı, Deneyim."

Sonra kamerayı o tepeden karşı sahile doğru kaydırdım. Görüntünün üzerine şu sözleri aldım.

Ced be ced İstanbullu olanlar, İstanbul'un çok semtinde oturmuş olanlar, bir çeşit İstanbul ve İstanbullu uzmanı sayılırlar. ... Geçende hesapladım. Bu sihirli kentin tam yirmi ayrı semtinde oturmuşum zaman zaman. Bir sevgilinin kolunu, boynunu, yüzünü, bileklerini, ellerini ayrı ayrı sever gibi.

... İstanbul deyince benim aklıma Fatih Sultan Mehmet gelir her şeyden önce. Sade burayı bizim ettiği için değil, insan haklarının ilk öncü-

Haldun Taner, Orhan Kemal'le.

lüğünü yapan, Batı ile Doğuyu kucaklayan eşsiz ve yüce toleransından ötürü. Bence İstanbul Süleymaniye'dir, Sultan Ahmet Camii'dir, onun aydınlık pencereleri, benzersiz mavi çinileridir. Ayasofya'dır. Aya İrini'dir de aynı zamanda. Bizans surları kadar Anadoluhisarı'dır da, İstanbul. Eski Pera'dır, Kumkapı'dır, Tatavla'dır, Tarlabaşı'dır azınlıkları ile, öte yandan yüzde yüz Müslüman Üsküdar'ı, Eyüb'ü, Sütlüce'si ve Karacaahmed'in selvileri ile. İstanbul Çinili Köşkü'dür Topkapı Sarayı'nın, Şemsi Paşa Camii'dir, Sinan'ın küçük boyutlarla oynayıp dünyaya hediye ettiği erişilmez estetik harikası. İstanbul deyince aklıma gelen menba sularıdır İstanbul'un. İstanbullu damakları dünyanın en tatlı en hafif en şifalı suları ile şımartan... Sonra acayip semt ve sokak adları gelir İstanbul'un.

Evet İstanbul bunlardır hep. İstanbul Cemil Topuzlu'dur, Tamburi Cemil Bey'dir, Mesut Cemil'dir, Burhan Felek'tir, Müsahip Zâde Celâl'dır, Muhsin Ertuğrul'dur, Bal Mahmut'tur, Münir Nurettin'dir, Namık İsmail'dir, Cemal Nâdir'dir. İstanbul direkler arasıdır! Güllü Agop'dur, Minakyan Kumpanyası'dır. Ortaoyunudur, Hamdi'dir, Abdi'dir, Nâşit'tir, Kel Hasan'dır. Dümbüllü'dür. Borazan Tevfik'tir, Meddah Sururi'dir. Darülbedayi'dir.

İşin tuhafı hiç İstanbullu olmadıkları halde İstanbul'u en iyi tasvir etmiş olan Çallı İbrahim de İstanbul'dur. Üsküplü Yahya Kemal de, Adapazarlı Sait Faik de öyle.

Her türlü şovenizmden nefret eden bir insan olduğum için şimdi elbet "Ne mutlu İstanbulluyum" diye bitirmeyeceğim bu yazıyı. Ama kalemimin ucuna gelen başka bir cümleyi de durduramayacağım. Ne

mutlu İstanbul'u yaşayana, yaşayacak olanlara.

Kamera, çok iyi bildiğim bir yaşam öyküsünün belirleyici yanlarını bulup çıkarmak, somut görüntünün içine sinmiş tinsel varlığının, bir anlamda soyutlaşmış; ama yazarken, anarken tekrar somuta yaklaştığını anlatmak ister gibi, "sözlerle âdeta koşut" oradan oraya gezindi. Sonra İstiklal Caddesi'ni geçerek, Galatasaray Lisesi'nin büyük görkemli kapısını yakın plan olarak verdi. Bahçeyi boydan boya geçerek, yapının içine girdi.

Evinde

1974 yılında annesi, kardeşim ve yeğenimle birlikte
Mühürdar'daki evin balkonundayız.

1980 yılında, Keşanlı Ali'yi Almancaya çeviren Cornelius Bischoff, misafirimiz. Birlikte çalışıyorlar.

Evine ilk gidişim. Bir tatil günü. Sanırım bayramdı. Çekingen ve mesafeliydim. Annesiyle o gün tanıştım. Kibar ve ölçülü olduğu kadar sevimliydi de. Kelimeleri tam yerli yerine oturtuyor, güzel bir İstanbul Türkçesiyle konuşuyordu. Çok güçlü bir karakteri olduğu derinden seziliyordu.

Evin atmosferi, geniş bir pencereden görünen eski İstanbul'un zarif siluetiyle birbirini tamamlıyor, ev sahibinin bizi birbirimize kaynaştırmaya çalışan sıcak ve sevecen halleri beni rahatlatıyordu.

Bana "en son dinlediğim plakları" soruyor. "Schubert" dedim. "Alabalık Kenteti" "Peki ama en çok neresi?" diyor, söylemeye çalışıyorum.

"Arkada piyano var. Orada gösterin" diyor. Bir ara bu evin ona ne kadar yakıştığını düşündüm. Her şey sade ve ölçülüydü. Duvarlar kitap ve resimle dolu. Sokak; gürültüsüz, sakin. Karşıda deniz ve herbiri birer sanat eseri olan ince minareleriyle göğe yükselen camilerin, doyumsuz görünümü.

Gitmeye hazırlanırken yemeğe kalmamı teklif ediyor. Kalıyorum. Bu evin beni kendimden geçiren değil, kendimle buluşturan atmosferine dalıyorum.

Aklıma, bir zamanlar akşam üstleri Mühürdar sahilinde gezintiye çıkan küçük bir kız çocuğu geliyor: Uzun yaz günlerinin zorla yatırıldığı öğleden sonrası uykularında gözlerini sadece düş kurmak için kapayan...

Kitaplar, saatler ve çalışma masası. Sevdiği köşe.

Kadıköy'den kalkan vapurların karşı sahile gidişini seyrederken içime bilmediğim dünyaların gizemi dolardı. Akşam üstleri Mühürdar sahilinden Moda'ya yürürken, parmağıma takıp salladığım küçük çantamın parlak gri rengi, bazen de küçük Moda'dan, eski köşklerin kuytu bahçelerine adeta sürünürcesine geçen tramvayda salkımların eflâtun rengine karışır, ben renklerin büyülü dünyasında kendimden geçerek, gelecekteki yaşantımın olası mutluluklarına kucak açardım.

Şimdi o küçük kız çocuğu, parlak gri renk, Mühürdar sahili,. hepsi birbirine karışıp bir düş oluyor ve gelip, benim o anda içinde bulunduğum o evin bir köşesinden beni izlemeye başlıyor.

Sonraları evleneceğimiz zaman, "Nereye istersen oraya taşınalım. Sen karar ver" dediğinde "Bu evde oturalım" dedim, "Bu evi ben de çok seviyorum."

Mühürdar sahilindeki bu ev, bu sokak, bu deniz, kuşlar, karşı kıyı hepsi "Yalıda Sabah" öyküsüyle edebiyata geçtiler.

Güneş iyice aydınlattı karşı kıyıyı. Bizden göründüğü sırasıyla Topkapı Sarayı, Aya İrini, Süleymaniye, Ayasofya, Beyazıt ve solda önde hepsinden de zarif, Sultanahmet.

Filmcilerin o pek sevdiği karşıdan yatık ışık almaya başladılar.

Mimarları, bu yapıtları sanki sırf bu ışık için yaratmış gibidirler...

Trallesli Antemius Usta! Miletli İzodur! Koca Sinan!

Sedefkâr Mehmed Ağa!.. Cümlenizin artık toz olmuş, doğa ile kaynaşmış değerli kafataslarınızdan ve mübarek ellerinizden sevgi ile öperim.

Bazen havanın bir açıp kapadığı güz sabahları iri siyah bulutlar, güneşin önünden geçerek ilahi bir ışık oyununa başlarlar.

Her birini kısa bir süre nur içinde bırakan.

Şu Bizanslıdır, bu Osmanlı ayrımı yapmadan. Bu görmeden inanılmayacak görüntü oyunları da sabahın erken saatlerine özgü. Bu görüntüleri de yutmak gerek, içe sindirmek. Hazır önümüze çıkmışken. Çünkü bir gün geç olacaktır. Bilirim, kestiririm, önsezerim. Bu nimetler insana ilelebet verilmemiş.

Dr. Müfide Küley'i ilk defa görüyordum. Çok değer verdiği, sevip saydığı, hayatında önemli bir yeri olan baba tarafından akrabası. Bir nedenle önce muayenehanesine gittim. Birkaç gün sonra ise beni de birlikte Nişantaşı'ndaki evlerine davet ettiler. Müfide Hanım burada iki ablası, ablasının kızı Gönül İzgi ve eşi Utarit İzgi ile birlikte oturuyordu. Gene aynı ablanın çocukları, Muin Küley ve Metin Küley de o gün oradaydılar. Müfide Hanımla ilk görüşte kaynaşmıştık. Bu kültürlü ve görgülü İstanbul evinde her biri ayrı ayrı değerli olan bu insanlarla tanışmaktan çok mutluydum. Ayrıca Gönül İzgi, Muin ve Metin Küley onun amca çocuklarıydı. Hepsini çok sevdiğini o gün anlamıştım. Bu ilk ziyaretten sonra sık sık evlerine gittik. Yazın Burgaz Adası'ndaki yazlıklarında hoş saatler geçirdik. Bu büyük aile yapısı gösteren tabloya zamanla eş ve çocuklar da girdiler. Ne zaman bir araya gelsek birlikte olmaktan hep sevinç duyduk.

Yaşamım değişiyor ve onunla birlikte her gün yeni insanlar tanıyordum.

Çok geniş bir sosyal çevre içinde her meslekten, her gruptan değişik insanlar ve doğal olarak sanatçılar, kültür adamları ve yazarlar.

Bazılarıyla daha yakın ilişkiler söz konusuydu. Yeri ve zamanı geldikçe yaşanıyordu.

Muhsin Ertuğrul'un Çiçekçi'de deniz kıyısındaki evi çok sık uğradığımız bir yerdi. Eşi Handan Hanım Devlet Tiyatrosu'ndaki görevi

Ölümünden çok kısa bir süre önce bir Alman gazeteci ve televizyoncu grubuyla orada röportaj yapmıştı. Öldüğünde ise Alman televizyoncularının, cenaze merasimini çok uzun ve detaylı çektiklerini ve bunu daha önceki Markiz çekimiyle birleştirerek gösterdiklerini, Almanya'da yaşayan bir dostumdan öğrendim. Sonradan bana da bu çekimin bir video kasetini göndermek nezaketini gösterdiler.

Bir Alman gazeteci grubu şehrimize gelmiş, çeşitli konularda ropörtajlar yapıyorlar. Eski Beyoğlu üzerindeki görüşlerimi almak için bana da başvurdular. Bir zamanlar yok olmasını önlemek için bir savaşım verdiğim, Markiz lokalinin sahibinden izin almışlar. Bu tarihi lokalde ayak üstü buluştuk. Beyoğlu'nun ortasında yıllardır unutulmuşluğa terkedilmiş lokali açtırmışlar. Sekiz yılın birikimi toz toprak içinde. Onlara eski Beyoğlu ve tarihi hakkında bilgiler sıralarken, duvarda ilkbaharı ve sonbaharı tasvir eden "Bel epoque" duvar fayansları ve Mazhar Resmor'un vitrayları da melul, mahzun bizi dinliyorlardı.

Markiz konusu ne zaman gündeme gelse Haldun Taner adını akla getirdiği için, beni de ararlar. Birkaç yıl önce bir şirket gurubu, orayı aslına uygun biçimde işletmeye karar vermişti. Birkaç defa toplandık. Aramızda Çelik Gülersoy, Jack Deleon ve bazı mimar dostlar da vardı. Sanki hemen gerçekleşecekmiş gibi heyecanlanmıştım. Herhalde niyetleri iyiydi ama işin sonu gelmedi.

Haldun Taner, Seza Taner, Tevhide İpar, ve Müfide Küley

Üniversite yıllarında Haldun Taner sınıf arkadaşları ve amcasının kızı Gönül İzgi ile birlikte. (Sağdan birinci Gönül İzgi, o yıllarda soyadı Küley.)

Ben, Muhsin Ertuğrul ve Haldun Taner,Muhsin beyin evinde.

nedeniyle daha çok Ankara'da olduğundan, bazen yalnız üçümüz oluyor, bazen başka konuklarla da karşılaşıyorduk. Nüvit Özdoğru, Ayla ve Beklan Algan, Şakir Eczacıbaşı ve eşi şimdi aklımda kalanlar. Muhsin Bey konuklarına özenle kendi yaptığı çayı ikram ederdi.

Nazan ve Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun evi de benim öncelikle tanıdığım ve sofralarındaki değerli konuklarla tatlı sohbetlerin yaşandığı bir kültür ortamıydı.

Bazen akşam üstleri Markiz'de buluşurduk. Burası onun çok sevdiği bir yerdi. Bu lokal bir kiracı ev sahibi anlaşmazlığı yüzünden el değiştirdiğinde, onu kurtarmak için adeta bir savaş açtı. Basın toplantıları düzenledi. Gazetedeki köşesinde uzun uzun yazdı.

önce Namık Kemallerin, Şinasilerin, Abdülhak Hâmidlerin, çok daha sonra da Abdülhak Şinasilerin, Hamdullah Suphilerin, Ahmed Haşimlerin, Yakup Kadrilerin ve daha nice nice şair, romancı, ressam, eleştirmen, Türk sanatçısının gittiği, canlı bir tarihi müze olarak bugüne kadar gelebilmiş bir lokalin, eski Lebon, bugünkü Markiz Pastanesi'nin bir parçacı dükkânı yapılmasını önleyemedik.

Nefis vitraylarının ve Jung-Stil üslubundaki eşsiz duvar panolarının oluşturduğu estetik dekor ve onun ortasındaki mekâna sinmiş zengin içerik, burayı âdeta canlı ve manevi bir edebiyat müzesi haline getirmiş gibiydi.

Bu cânım tarihi lokalin hoyrat bir kararla parçacı dükkânı haline getirilmek istenmesi, estetiğe ve eski birikime karşı ilgisizliğimizin, vefasızlığımızın yüz kızartan bir belirtisi değil mi?

Bir kış günüydü, beni aramış "Bizim Tiyatro"da Münir Özkul'un baş rolünü oynadığı "Sersem Koca'nın Kurnaz Karısı" adlı oyununu görmeye davet etmişti. 15.00 seansıydı. Bitince 18.30'da Devekuşu Kabare Tiyatrosu'ndaki "Generallerin Beş Çayı"nı izlemeyi önerdi. Sahnede Metin Akpınar, Cihat Tamer ve Ahmet Gülhan'ın bir çay masası etrafında iskambil oynadıkları sahnede oyuna kendimi iyice kaptırmış gülerken, bakışlarını üstümde hissettim bir an. O da beni izliyordu. Devekuşu Kabare Tiyatrosu'na bir süre sonra sık sık

Sersem Kocanın Kurnaz Karısı adlı oyunun galasında Münir Özkul'la sahnede.

1969 yazında Abant'ta "Sersem Kocanın Kurnaz Karısı'nı yazarken.

Heyecanlanmamın bir nedeni de, yaşanılan mekânlardaki estetik birikimin, yalnız kişisel değil, toplumsal belleğimizdeki anıların da çağrışımıyla zenginleşeceğini bildiğimden, orayı; gelecek kuşaklara bırakılacak onların da gelişimine katkıda bulunabilecek tarihsel bir yer gibi görüyor olmamdı.

Yahya Kemal'in Paris'te gençlik yıllarında sık sık gittiği Closseri de Lilas adlı kahve, şairlerin, yazarların, ressamların sevdiği bir kahve idi.

Oranın sürekli müşterisi olan bu şöhretlerin adları, oturdukları masalarda bronz bir plaketle belirtilmiştir.

Geçen yıl araştırmacı ve arşivci dostum Taha Toros'un uyarısı ile, oradaki masalardan birine bir törenle ünlü Türk şairi Yahya Kemal'in adı da yazıldı.

... Kendini beğenmiş Fransızlar bile bir ünlü şairimizden bu onuru esirgemezlerken biz sade Yahya Kemal'in değil, ondan

Devekuşu Kabare Tiyatrosu'nda Metin Akpınar'la kuliste.

Sahnede Ahmet Gülhan.

Dostlarla bir akşam yemeğinde, sol başta Aziz Nesin ve eşi, ortada biz, sağ başta Genco Erkal

Solda benim yanımda Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil ve eşi, sağda Rauf Mutluay ve eşi, Çetin Özek ve Haldun Taner

Şimdi biraz geriye dönüyorum ve sözü tekrar "Generallerin Beş Çayı"nı seyrettiğim yerden alıyorum.

Oyun bitince yemeğe gittik. Taksim civarında bir yerdi.

"Şehir Tiyatrosunda "İki Efendi'nin Uşağı" oynuyor gidelim mi?" dedi. (O zaman Beyoğlu'nda Emek Sineması yanında Şehir Tiyatrosu Komedi Bölümü vardı).

Yemeği hızla bitirdik ve koşar adımlarla Taksim'den aşağı doğru yürüyerek, saat 21.00'deki oyuna yetiştik.

Böylece de ilk defa bir günde üç oyun seyrederek kendi rekorumu kırmış oluyordum.

İşte o günlerde, bir rastlantıyla İstiklâl Caddesi'nde Şara Sayın'la karşılaştık. Bunları yazarken, bir albüme zaman sırasıyla konmuş fotoğraflar gibi, çok net çekilmiş bir görüntüyü ayrıntılarıyla anımsıyorum.

Öylesine sıcak bir karşılaşmaydı ki, ona ilk görüşte bağlanmıştım.

Çok değer verdiği bir arkadaşıydı. Yaşarken bu arkadaşlığa ben de değer vermiş, ama sonradan; yetişme tarzlarındaki ve bakış açılarındaki benzerlik, ortak dostluklar, kendinin ve eşinin sıcak ilgisiyle, çok yakın birkaç arkadaşımla birlikte beni güçlendiren yakın dostlarımdan biri olmuştu.

Bir akşam üstü Divan Pastanesi'nde Seha Meray'la ilk defa tanıştım. Eşiyle birlikte Ankara'dan İstanbul'a gelmişti. Ne kadar sıcak,

Haldun Taner, Oya ve Zeki Alasya, Metin Akpınar.

Hilton Oteli'nde bir davet.

gelmeye başladım. Bazen de birlikte gider, birlikte dönerdik. Bazı gelişlerimde onu oyuncularla sohbet ederken bulurdum. Sohbet gibi görünen bu konuşmalarda bir eşitlik ve dostluk ortamı yaratarak, sanki karşısındakiler de bu konuları en az onun kadar iyi biliyorlarmış gibi bir tavır ustalığıyla kendi bilgi birikimini onlara aktardığına çok şahit oldum.

1977 yılında Ahmet Gülhan'la tiyatrodan ayrılıncaya kadar, Sıraselviler'deki bu yer, benim için de günlük yaşamın bir parçası oldu. Arkada bir yerlerde durur, seyircilerin reaksiyonlarını gözlemlerdi. Hem seyircilerle hem de oyuncularla ilgili notlar alır, sonra bunları oyunculara aktarırdı. 1967'de "Vatan Kurtaran Şaban" oyunuyla Sıraselvilerdeki Onay Klüp'te; Türkiye, ilk defa Kabare Tiyatrosu'yla tanışıyor ve kurucusu olduğu bu tiyatrodan ayrıldığı güne kadar, İstanbul'a gelen birçok yabancı sanat ve kültür adamı buraya uğramadan ülkelerine geri dönmüyordu. Ayrılırken Zeki Alasya ve Metin Akpınar'a bu on yıllık beraberliklerinin özetini ve görüş ayrılıklarının neler olduğunu içeren bir mektup yazdı. Kendisine ait olan Devekuşu adını ise, yalnızca kabare tiyatrosunda kullanma koşuluyla onlara bıraktı.

1949'da Edebiyat Fakültesi'nin Fındıklı'daki binası önünde, ortada Haldun Taner ve Sara Sayın, sınıf arkadaşlarıyla birlikte.

ne kadar cana yakın, ne kadar zeki ve espriliydi. Her ay Ankara'da yapılan Unesco toplantılarında birlikte oluyorlar, dönüşte o toplantıyla ilgili görüşlerini bana aktarırken, Seha Meray adını da hep duyuyordum. "Bak göreceksin, tanıyınca, sen de benim kadar seveceksin" diyordu. O günden sonra çok sık birlikte olduk. İkisi yanyana geldiğinde oluşan pozitif elektrik akımı, neşe ve coşkuyla birlikte karşılıklı bir zekâ ve espri düellosuna dönüşüyordu.

Hastalandığında onu görmek için Ankara'ya gittik. O ve dostları hep bilinen havayı sürdürmekteydi. O gün söz düellosuna Osman Olcay da karışmış, dışardan görünmese de içimize yerleşmiş korkuyu biraz unutturmak ve yeni açılımlara gidebilmek için, sivri oklu zekâsıyla birleştirdiği espri gücünü de, konuşmalara katmıştı.

Bir ağustos ayı Marmaris Tatil Köyü'nde birlikte geçirdiğimiz günlerden bir anı geliyor aklıma.

Bir gün bizim Bungalow'da bir mizansen hazırladık.

Üstünde el dokuması pamuklu kumaştan, geniş kol ağızları dirseklerine gelen, göğsü açık, etekleri yere kadar uzanan beyaz bir giysiyle yere bağdaş kurar gibi oturmuş (Yoga'daki Lotus hareketini yapıyor) ayakları çıplak, başı öne eğik, kollarını göğsünde kavuşturmuş çevresinde Hindistan'dan gelirken getirdiği tütsüler yanıyor. Ben Seha Meray'ı aradım buldum. "Çabuk gelin, saatlerdir aynı pozda başına bir şey mi geldi diye korkuyorum. Kapıyı da kilitlemiş,

Genco Erkal ve Zeynep Tedü'yle birlikte

içeri giremiyorum" dedim. Koşa koşa yokuşu çıktık. Arkamızdan da duyan geldi. Hep birlikte koşturuyoruz. Pencerenin dışından bir süre ne olduğunu anlamak istercesine merakla, sonra giderek kuşkulu, kararsız, ne yapsak der gibi durup bakarken, şakayı bilenlerden birinin gülmesini tutamayıp hafifçe ipucu vermesiyle olayı kavradı. Birden tutum değiştirerek role girdi.

"Sakın gürültü yapmayın" dedi, "Meditasyon yapıyor. Konsantrasyonu bozulmasın.

Berlin, Viyana

1981 Berlin

recek şekilde çalışma masasını koyduk. Tam karşısına da kitaplığı. İstanbul'dan bir kaç bavul kitapla gelmiştik. Her sokağa çıkışında elleri dolu geliyor ve sevinçle boş kalan raflara yerleştiriyordu. Kitaplığın hemen yanındaki kapıdan balkona çıktığımda beni hoş bir sürpriz bekliyordu. Bizden önce bu eve konuk olan Polonyalı bir rejisör, üst kattaki komşumuzun söylediğine göre buraya patates ekmişti. İlk defa patatesin mor çiçekleri olduğunu gördüm. Kendisini anımsatmak ve bize bu yolla "Hoş geldiniz" demek istiyordu. Patateslere özenle baktım. Çiçekleri solduğunda ve alttan yumrular toprağın yüzüne çıktığında onları ellemedik. Bizden sonra gelecek olanlara sakladık. Birkaç ay sonra da bu rejisörün ölüm haberini aldığımızda yakın bir dostu kaybetmişçesine üzüldük.

Daha Berlin'e gelişimizin ilk haftasıydı. Çok kısa bir süre sonra, Hamburg'a gidip Keşanlı Ali Destanı'nın Almanca olarak oynanışını izleyecektik. Bu arada üç gün için Viyana'ya davet etmişlerdi. Bir kültür programı çerçevesi içinde oluşturulmuş bir toplantıda konuşma yapacak, bir genç Avusturyalı yazar da, onun Almancaya çevrilmiş bir öyküsünü okuyacaktı.

Gidiş geliş uçak biletlerini göndermişler, Viyana'da bir otelde yer ayırtılmış. Ama tek kişilik.

Birlikte gitmeyi düşünürken, ben araştırdım ve üç günlük bu geziyi fazla masraflı bularak gitmemeye karar verdim. "Ben gelmesem daha iyi olur" dedim.

1981'de Hamburg'daki Ernst Deutsch Tiyatrosu'nda oynanan Keşanlı Ali Destanı afisinin önünde.

Aklımda yer eden bir başka görüntü, bir duvar, bir kale duvarı sanki. Yüzyıllık bir anıt gibi yükselen, bembeyaz şamdanlarını açmış, sık yemyeşil yapraklarıyla bir ağaç. Gri bir günde ilk defa gördüğüm; bir pencereden.

O eve ilk girişimiz. Berlin, seçtiğimiz ev ve geniş pencereden bahçeye bakan küçük salon. Daha o odaya ilk adım attığımızda karşımızda yükseliveren kestane ağacı.

Gri ve ıslak bir günde, ağacın yaprakları arasından, gökyüzünü örtmek istercesine yükselen heybetli ve uzun gövdesinin ara dallarından, yalnızca bitişini görebildiğimiz bir duvar. Kale duvarı gibi, ince ve uzun. Sanki bir şatonun soğuk ve görkemli silueti. Etrafında geceleri Walküre'ler* dans ediyor olabilir. Belki de Bavyera Krallığında II. Ludwig'in Wagner'i dinlediği yer burasıdır. Ama Berlin Prusya Krallığının başkentiymiş. Burası Bavyera değilmiş. Olsun ne çıkar. Değilmi ki yeşilin tonları arasından gökyüzüne uzanan bu görüntü bana bütün bunları çağrıştırıyor.

Berlindeki evin balkonunda.

Çok sevdik bu odayı. Ve hemen bu evde oturmaya karar verdik.

Bir yıl yaşamak üzere geldiğimiz yeni evimizi özenle hazırladım.

Camın önüne ağacı yandan gö-

*Alman Mitolojisi'nde orman perileri

Ertesi gün yalnız gidecekti. Dışarı çıktık. Berlin'i dolaştık. Yemek yedik. Sinemaya gittik. Eve döndüğümüzde "Sana bir teklifim var" dedi. "Davet etsem birkaç günlüğüne benimle Viyana'ya gelir misin?"

Bir Türk ressamının tablosu, bir Türk bestecisinin kompozisyonu, bir Türk yazarının oyunu, bir Türk romancısının romanı, bir Türk rejisörünün filmi kaliteli oldu mu ve bize özgü bir çeşni, bir biçim, bir sunuş arzetti mi, dünyanın her yerindeki insanlara Türk insanının iç değeri, özü hakkında en katıksız imajı veriyor. Önyargıların, kalıp-yaftalarının yanlış tortusunu silmeye, yüzlerce nutuk ve konferanstan daha çok yarıyor. Hem de sıkmadan, doğrudan doğruya, insandan insana sıcak bir iletişim kurarak.

Bunun en yakın bir örneğini geçen hafta Viyana'da yaşadık.

Geceyi Neustadt Belediye Başkanı Dr. Norbert Witmann açtı.

Bana düşen, "Modern Tük Edebiyatının Ana Cereyanları" üzerinde Avusturyalı dinleyicileri aydınlatmaktı.

Sıcak bir ilgi ile dinlediler. Avusturyalı yazar Erich Sedlak, benim Almanca'ya çevrilmiş ve uluslararası bir antolojide yayınlanmış bir hikâyemi okudu.

Dinleyiciler hikâyeyi sevdiler. Öyle ki, bizzat benden de bir başka hikâyemi okumamı ısrarla istediler. Onlara hikâye değil, Boğaziçi Köprüsü üzerine kısa bir yazımı okudum. Asya ile Avrupa'yı bağlayan bu köprünün Türk insanı ile özdeşleştirilebileceği-

usland-Kultur
RLIN-KULTUR
0.12.81
Kulturveranstaltung »ausländischer Berliner«
ISTANBUL

Avusturya Dağlarında.

ni, Türk insanının Batı rasyonalizmi ile Doğu hassasiyetini şahsında ve birikiminde topladığını ve bu mutlu sentezin her bakımdan yararını, verimliliğini belirten bu metin de ayrı yönden etkili oldu.

Bir yıl önce Viyana'da üç ay kalmıştık. Viyana onun İstanbul'dan sonra en sevdiği yerlerden biriydi. Çok önceleri bu şehirde uzun süre oturmuştu. Birlikte gittiğimizde, bana bildiği, yaşadığı her yeri göstermişti. Dostlarıyla tanıştırmıştı. Hocası dünyaca ünlü tiyatro profesörü Kindermann ve Frau Dietrich'in birlikte yaşadığı eski bir Viyana apartmanında, yüksek tavanlı, sanki uçsuz bucaksızmış gibi görünen ve bir kitaplığı andıran geniş salonlarında; Viyana kültürünün duvarlara, kitaplara ve tüm eşyaya sinmiş, seçkin ve incelmiş zevkini ta içimde duyumsarken; bütün bu dingin ve saygın görünüm içinde, her iki profesörün de yürekten taşan, onunla birlikte beni de kucaklayan saf, temiz berrak bakışları, yüzlerindeki her an patlamaya hazır çocuk gülümsemeleri, içime işlemişti.

Birlikte şehrin kültürel yaşamının tadına varmıştık. Musik Verain'da her hafta konserlere gitmiştik. Klâsik, modern, avant garde bütün tiyatroları izlemiş, sokakları, parkları dolaşmış, akşam üstleri "Schrammel Musik"* eşliğinde beş çayları içmiştik. Boşnak, Macar, Türk restoranlarında yemek yemiştik. Ünlü Viyana kahvelerinde buluşmuş, ayrılmış, birbirimizi beklemiş, konuk davet etmiş, davet edilmiş ve her gün tekrar tekrar birbirimize bir kahvede randevu ver-

*Viyana'ya özgü bir müzik türü.

Bad Gastein

Viyana'da Prof. Kindermann ile onun evinde.

miştik. Hafta sonlarını ise çoğunlukla, o yıllar Viyana'da oturmakta olan Aydın Gün ve eşi Azra Gün'le birlikte geçirmiştik.

Bir gün ünlü Rus pianisti Emil Gilels'i dinlerken; müziğin bu büyük ustasının ruhundan, piyanonun tuşları kanalıyla bize ulaştırdığı başka bir büyük ustanın ruhunu; insanın tek ve mutlak yazgısı olan ölüme sanat yoluyla bir karşı çıkış gibi içimizde oluşan titreşimlerle duyarken; çok sevdiği annesinin ölümünde bile gözünden akmayan yaşlar; bu yetkin bu seslerden örülü dünyanın onun ruhundaki izdüşümleriyle birer damla olup, göz pınarlarında toplanmıştı.

O gün ikisinin de aynı yaşlarda olduğunu düşünmüştüm.

O gün Emil Gilels benim hayatıma girdi.

Öldüğünü duyduğumda ürktüm.

Yüreğim; nerede başlayıp nerede bittiğini bilemediğim, görünmeyen bir bağ ile daraldı.

Biraz geriye dönüyorum. İlk defa birlikte Viyana'ya gelişimizdi. Avusturya Tiyatro Enstitüsünün, Franz Josef zamanından kalma bir yapıdaki eski ve görkemli salonunda hem çay içiliyor, hem de Türk ve Avusturya tiyatrosu üzerine bir sohbet gittikçe koyulaşıyordu. Almanca bilmiyordum. Ama konulara ve onun bu konulardaki konuşma ve anlatım tarzına alışık olduğumdan, yabancılık çekmiyordum.

Konuya ve dile egemenliği, ifade tarzındaki incelik ve tavır, dinleyenlerin ilgisi, anlaşılmanın ve ortak bir sevgiyi paylaşmanın bilin-

ci, dostlar arasında olmanın mutluluğu... kendimi kaptırmıştım. Mutluydu... Mutluyduk.

Birkaç gün sonra bir akşam, Palphi Sarayı'ndaki Beethoven Hall'de Türk tiyatrosu üzerine bir konuşma yapacak ve dia'ları gösterme işi bana düşecekti.

Yurt dışına görevle çıktığı birçok geziye birlikte gittik. Görev bilincine hep hayran kalmıştım. "İşini iyi yapan insana saygı; hangi işi yaparsa yapsın" böyle düşünüyordu. (Ama olağanüstü yapana herhalde pek sık rastlanmıyor!)

Paris'e Unesco adına çağrılıydı. İki hafta boyunca sabah dokuzdan, akşam beşe kadar süren toplantılar.

Öğle yemeklerinde buluşuyorduk.

Akşamları; kaçırılmaması gereken sanat olayları.

Sabah yine toplantılar.

Artık kültürel konularda kodlarla konuşuluyordu. Zamandan kazanmak için. Her kodun içerdiği konuyu önceden bilmek ve bu konularda bilinçli olmak gerekiyordu.

Sanırım Türkiye o yıl çok iyi temsil edildi. Üçü de Fransız diline egemen ve kültür alanında birer uzmandılar. Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Haldun Taner. Kaldığımız otelde sabah erkenden işlerine gitmeye hazırlanıyorlar, coşkulu ve istekli yola koyuluyorlardı.

Onun yanındayken, insanı insan yapan değerlerin bilincine varıyor ve bir ulusun ancak üstün yetişmiş insanlarıyla evrensel düzeyde yer edinebileceğini görüyordum. Öyle biri her zaman, içinden

çıktığı topluma saygınlık kazandırırdı. Kendi kültürünün kalıcı değerleriyle birlikte evrensel bir dile ulaşabilmek ve evrensel kültürün bir parçası olmak.

Sanırım gerçek "Milliyetçilik" buydu.

O gün birlikte İstanbul'dan yola çıkmış, O Viyana'ya, ben de Brüksel'e gitmiştim. İki hafta sonra trenle beni karşılayacağı Salzburg'a geldim. Yolda, uzun bir süre önce gene Salzburg'a onunla buluşmak üzere gelişimi anımsadım. O zaman da şimdiki gibi coşkuyla yola çıkmıştım. Yaz aylarıydı ve Bad Gastein çok güzeldi. Kaldığımız otel, tepeden aşağıdaki vadiye bakıyor ve uzaktaki beyaz evler, yemyeşil bir zemin üzerine serpiştirilmiş çocuk oyuncaklarına benziyordu. Odanın balkonundan otelin sırtını dayadığı tepe, elini uzatsan tutacakmışsın gibi yakındı. Birkaç gün sonra Münich'e geldik. Bir gece küçük bir lokalde, sanırım pek az Münich'linin bilebileceği, bodrum katındaki bir üniversite tiyatrosunda bir oyun izledik. İki saat boyu sahnedeki iki kişinin konuşmasından sadece sondaki tek cümleyi anlayabildim. "Bitte bleibe bei mir"* Böyle bitiyordu oyun. Benim de istediğim buydu.

İşte şimdi nerdeyse on yıl sonra, yine Salzburg'a gidiyordum; onunla buluşmak için. Tren gara girdiğinde, en sondaki vagondan indim. Taa uzaklarda bir yerde upuzun boyuyla, başında beresi, üstünde deri paltosu, arkası bana dönük, ön vagonlara bakarken onu far-

*Lütfen, yanımda kal.

1982 yılında bir Türk Haftası dolayısıyla, davetli olarak gittiğimiz Kahire'de Türk Büyükelçiliği'nde kalıyoruz. Büyükelçi Sayın Berduk Olgaçay ve eşi çok içten, çok sıcak davranıyorlar. Hemen kaynaştık.

Sofrada hizmet eden iki garson var.

Biri yaşlı, Kral Faruk'un sarayında yetişmiş. Briyantinli düz siyah saçları sıkıca arkaya doğru taranmış. Fransızca servis yaparken, emir almaya alışmış uysal bakışlarında, hem gün görmüşlüğün, hem de bir çırpıda insanı tartan insan sarraflığının, deneyimden, yaşamdan gelen izleri var.

Diğeri ise daha genç. Sanki yaşamının bütün acıları bakışlarında donmuş kalmış. Hiç konuşmayan, hiç göz göze gelinemeyen, ama her an hizmete hazır, insanda eziklik uyandıran biri.

İkisinin de üstündeki beyaz üniforma, siyaha yakın esmer tenleriyle taban tabana zıt.

Bu iki ayrı ilginç tip hemen ilgisini çekmişti. Onlar da bu ilgiyi anladıklarından, çevresinde dolanıp duruyorlardı.

Berduk Bey, yerinde bir saptamayla, Pirandello'nun "Altı kişi yazarını arıyor" adlı oyununa gönderme yapıp şöyle demişti.

"Beyefendi! Artık bizimkiler yazarlarını buldular."

Üç günlük bir Viyana yolculuğundan sonra yeniden Berlin'e döndük. Birkaç gün sonra da Hamburg'da Keşanlı'yı izledik. Oyunu Almancaya çeviren Türk dostu Cornelius Bischoff'un evinde ko-

kettim. Koşa koşa yanına gittim. Arkasından omuzuna dokundum.

Döndü; elinde bir tek kırmızı gül.

Viyana'da Türk Büyükelçiliğinde yemeğe davetliyiz. Ayrılırken yalnız Büyükelçi ve elçilik mensuplarının değil, sofrada hizmet eden garsonların, kapıda yol gösteren kavasların da tek tek ellerini sıkıyor. Çünkü insana verdiği değer, çok iyi bildiği görgü kurallarının üstünde.

Ne yapsa ona yakışıyor.

Çünkü hiçbir şeyi göstermelik, yapmış olmak için yapmıyor.

Viyana'yı anlatırken; çağrışımlar başka görüntüleri de aklıma getiriyor.

1982 yılında Kahire'de Ulusal Müzenin önünde.

1982'de Kahire yakınlarındaki bir köyde, köylüler ve
fotoğraf sanatçısı Ozan Sağdıç'la birlikte

1974'de
E

(

nuk olduk. Berlin'e geri döndüğümüzde çoktandır arzu ettiğim, şimdi fırsatını yakaladığım bir işe, Almanca öğrenmeye karar verdim. Daha yeni tanıştığımız sıralarda bile, not defterime Almanca sözcükler yazar, dile yakınlaşmamı isterdi. Bir temele dayanmayan kulak dolgunluğu bir sürü sözcük öğrenmiştim. Bir gün bana Almanca bir mektup göndermişti, yurt dışından. Başka bir kağıda ise Türkçesini tersinden yazmış. Arkasında bir not: "Almancasını anlamaya çalış. Sökemezsen, ayrıca bir de çeviri yolluyorum. Çevirip ışığa tut. Adı üstünde: Çeviri"

İşte artık sırasıydı. Hemen bir okula yazıldım. Yoğun disiplinli ama çok zevkli bir uğraşa, Almanca öğrenmeye koyuldum.

Sınavları verip elime bir diploma tutuşturdukları gün, evde çalışma masamın üzerinde güllere iliştirilmiş bir kart.

Ich gratuliere du hast doch geschafft

"Seni kutlarım, İşte başardın."

Berlin'de kaldığımız bir yıl içinde, yaptığı çalışmaları alt alta yazdığında birkaç sayfa tutan bir döküm ortaya çıkmıştı. Neler yoktu ki! Tiyatro tarihi ve dramaturji dersleri, konferans, panel, okuma geceleri, Berlin Radyosunda konuşmalar, Türk işçileriyle buluşup sorunlarını öğrenmek, öykü yazmak, gazetedeki yazılarını hiç aksatmamak... vs.

Bir gece Kreuzberg'deki yazarlar evinde "Şeytan Tüyü"* adlı öyküsünün Bischoff tarafından yapılmış Almanca çevirisi okunuyor.

*Şeytan Tüyü Almanca olarak "Die Zeit" gazetesinin haftalık ekinde yayınlandı. Öykü Türk işçilerinin yaşantılarını irdelerken Almanların da onlara yönelik tavrını eleştiriyor.

Hoşlanarak ilgiyle izleyen Alman dinleyiciler, son bölümde ironi dozunun artarak yükselmesiyle bir anda yüzlerine çarpan sözcüklerle irkildiler. Bir sessizlik oldu. Ama hemen toparlandılar. Ne de olsa aydındılar. Sanat yoluyla kendilerine ulaşan nesnel eleştirideki iletiyi anlamışlar ve alkışlarıyla onaylamışlardı.

Milliyet Gazetesi'nden bir gazeteci grubuyla Mete Akyol da Berlin'e gelmiş ve bizim konuğumuz olmuştu. İki hafta boyu birlikte çok neşeli anlar yaşadık. İşte o günlerde, Keşanlı'nın Almanya'daki müziklerini yapan Otto Schütt Hamburg'dan aramış ve yeni projeler üretmek amacıyla Berlin'e gelip konuşmak istediğini söylemişti. Çok eski ve köklü bir Berlin'li olan Schütt, bir gece Wann See (Van gölü) kıyısında bulunan aile yadigarı küçük bir sarayı andıran evini, bizi davet etmek için hazırlatmış ve lapa lapa yağan kar altında üçümüz yollara düşmüştük. Orman içinde kaybolmuş evi, güçlükle arayarak bulduk. Bizi birkaç yakınıyla birlikte kapıda karşıladı. Geciktiğimiz için meraklanmışlardı. Yemekten sonra, aylardır kapalı duran ve sabahtan beri ısıtılmaya çalışılan geniş salonun duvarları henüz dışarının soğuğunu yenemediğinden, evin küçük bir bölümünde şöminenin alevleri karşısında ısınmaya çalıştık. Çok hoş, çok içten bir aile ortamında gibi geçen saatlerde, konu daha çok Türk Müziği üzerineydi. Yeni bir oyun için yeni müzikler yapmak isteyen Schütt, bizden Türk ezgilerini dinlemek istiyor, sonra piyanoda tekrarlayıp notaya alıyordu. İçerdeki ortamın gönülden taşan sıcaklığı, dışarının soğuğunu unutturmuştu.

1974 yılında Çekoslovakya'da Bruno kentinde "Keşanlı Ali"nin afişi önünde.

1981 yılında Hamburg'da Keşanlı Ali'yi oynayan oyuncular, rejisör ve çevirmenle.

Hatırladıklarım

Berlin'de Keşanlı Ali'nin oynadığı ünlü Schau Bühne'nin önünde

1982 kışında Keşanlı Ali'nin müziklerini yapan Otto Schütt'ün Wann See'deki evinde

Piyanonun başında Türk ninnileri söyleyerek, yeni fikirler üreterek, gülerek, bu soğuk ama güngörmüş duvarların ortasında adına dostluk denen sıcaklıkla dopdolu bu evden, tekrar buluşmak üzere sarmaş dolaş vedalaşıp ayrılırken sevimli Mete Akyol; bir zamanlar atların, şimdiyse otomobillerin durduğu eski lambalarla aydınlatılmış bahçenin o bölümünden arabasını çıkarmaya çalışırken, bizi geçirmek için dışarı çıkmış ev sahibimize artık Otto demeyi fazla resmi bulduğundan "Ottiş" diye sesleniyor, hep birlikte arabaya binip uzaklaşırken de, "Bir dahaki sefere Türkiye'de buluşmak üzere" diye bizimle birlikte el sallıyordu.

Almanya'da birkaç günlük küçük bir yolculuk düşünüyorduk. "Nereye gitmek istersin" diye soruyor.

Heidelberg'deyiz. Üniversite yıllarını geçirdiği bu şehri merak ediyorum.

İlk geldiği günlerde kaldığı küçük otel, Neckar Nehrinin kıyısında oturduğu bahçeli ev, olduğu gibi duruyor. Aradan geçen kırk yıl onları yok edememiş.

Birden güzelim İstanbulu-

1935 - 1938 arası Heidelberg'de oturduğu ev.

1938'de annesiyle Heidelberg'de.

muz'u, Türkiyemiz'i düşündüm. Biz bir kültürü kendi ellerimizle basit çıkarlar uğruna yok etmiyor muyduk?

Okuduğu üniversiteyi gezdik.

Filozoflar Tepesi'nden şehri seyrettik.

Pazar sabahı küçük bir kilisede müzik dinlerken, usulca elime bir kağıt tutuşturdu.

"Seviniyorsun değil mi? Çünkü önümüzde İstanbul Festivali var."

1982'de Heidelberg'de. Aradan 45 yıl geçmiş.

Hatırladıklarım

Hatırlıyorum...

Biraz sonra önümüze birdenbire çıkacak olan açıklığın, onun adadaki en sevdiği yer olduğunu.

Viranbağ'dan geçiyoruz. Mevsim kış bile olsa, arabadan inip yürüyoruz. Önümüz ve yanımız masmavi deniz. Solda kayalar ve aralarında çalılıklar var. Durup sessizliği dinliyoruz. Tek bir yapı görünmüyor. Sanki dünyanın ilk günlerinden kalmış gibi.

Bir sonbahar günü akşam üstü, Erenköy'de bahçelerin önünden geçerken, bir ağacın dalını kendine çekip, üstündeki çiçeği kokluyor. Ve bana doğru uzatıyor. Artık bu çiçek bu dal benim için de yeni bir anlam kazandı. O kokuyu her duyduğumda, zengin çağrışımlarla dolu derin bir dünyanın kapıları aralanıyor.

Biraz sonra bu sohbet ve doğa sevgisiyle yüklü yürüyüş yön değiştirecek. Ve Kemal Tahir'lerde başka bir sohbeti ve dünyayı yakalamak üzere noktalanacak.

Kavaklarla başlar yaprak dökümü. Penceremin önünde dört kavak var. Son yapraklar rüzgâra karşı çırpınıyorlar kopmamak için... Çınarlar, meşeler, sakız ağaçları, salkım söğütler, akasyalar henüz soyunmadılar, direnecekler bir süre daha. Yaprakları renk değiştirerek, yeşilden sarıya, bakıra, kızıla, pembeye geçerek.

... Bence mevsimlerin en güzeli sonbahar... Hele İstanbul'da, hele hele Kadıköy yakasında.

... Sonbaharla birlikte bir şiirsellik iner Çamlıca'nın, Kalamış'ın, Erenköy'ün bahçelerine. Yaz kalabalığından kurtulunca boyutları, perspektifleri ortaya çıkan eski, soylu sokaklara...

... Çalışmaktan yorulunca böyle geçici aylaklıklarla dinleniyorum. Sonbaharda havanın yoğunluğu da değişmiştir. Sesler başka türlü yankılanır. Maltaeriği ağacı çiçeğini sonbaharda açar. Bu çiçeğin mayhoş, uçucu, ısrarsız kokusu sonbaharın soylu kişiliğine çok yaraşır. Kalamış'ta, Ethem Efendi'de, Çiftehavuzlar'da, Şaşkınbakkal'daki bahçelerin önünden sırf onun rayihasını duymak için tekrar tekrar geçerim.

1987 yazı Bodrum. Engin Cezzar, Gülriz Sururi, Mina Urgan ve ben.

1985'de Yazarlar Sendikası'nın verdiği yemekte Arthur Miller'le kadeh kaldırıyor.

Ressam dostumuz Mustafa Plevneli elinde kendi yaptığı bir tablo, eğer mevsim sonbaharsa çalışma masasının üstündeki vazoya konmak için kopartılmış o bir tek dalla içeri giriyor.

Kalamış'ta bir evin zilini çalıyoruz. Nermi Uygur "Haldun geldi" diyerek coşkuyla karşılıyor. Sesinde oyun arkadaşını bulmuş bir çocuk sevinci var.

Mühürdar'daki evin balkonundan yandaki komşumuza taklit yaparak fıkra anlatıyor. Mina Urgan'ın kahkahaları içeriyi dolduruyor.

1986 yılında Arthur Miller ve Harold Pinter İstanbul'a gelmişlerdi. Yazarlar Birliği'nin Yeniköy'deki bir restoranda verdikleri yemekte, ondan bir konuşma yapmasını istediler. Çeviriyi yeterli bulmadı. Arthur Miller'e dönüp Fransızca olarak "Ben İngilizceyi anlarım ama konuşamam" dedi. Miller "Ben de Fransızcayı anlarım ama konuşamam" diye yanıtladı.

Böylece biri Fransızca, biri İngilizce karşılıklı konuşmaya başladılar.

Özünü kaybetmeden, aklımda kaldığı kadarıyla konuşmaya şöyle başladığını anımsıyorum.

"Siz dünyanın bir ucunda bütün gözlerin üzerinize çevrildiği bir yerde, biz dünyanın öteki ucunda ayrı uluslardan da olsak, aslında yazarlar sadece kendilerinden oluşan tek bir ulusdur: Yazarlık Ulusu. Çünkü nerede bir acı varsa, yüreğimiz aynı anda sızlar."

Ahmet Taner Kışlalı Kültür Bakanıyken, ileriye dönük kültür politikaları üretmek amacıyla, bir "Yüksek Kültür Konseyi" oluşturmuştu.

Her ay Ankara'da yapılan toplantılardan birine birlikte gitmiştik.

Toplantının bitimindeki sohbet sırasında ben de aralarına katılmıştım.

Çoğu yakından bildiğim, tanıdığım değerli kültür adamlarıydı.

O gün ilk kez bu toplantılarda karşılaştığı ve yakından tanımakla çok mutlu olduğu genç bir bilim adamıyla tanıştırmıştı beni.

"Emre Kongar."

İnsan ilişkilerindeki başarısı her zaman ilgimi çekmişti. Bu başarıda hangi sınıf ve hangi konumda olursa olsun herkese eşit paylaştırdığı insan sevgisi var. Her canlıya saygı, görgü ve bilgi birikiminin yanında çok geniş bir yaşam deneyimi. İnsan davranışlarının çıkış noktalarına, oluşum nedenlerine duyduğu ve onları anlamaya yönelik merak. Bu konuda pek çok şey söyleyebilirim.

Bir imza günü "Çok Güzelsin Gitme Dur" adlı kitabını imzalıyor.

Lise yıllarında bir genç kız, yanına gelip cilveli bir edayla gülerek; "Bana da aynı şeyleri söyler misiniz?" diyor. (Kadınlarla olan bu etkileşim hep ilgimi çekmiştir.)

"Hayır" dedi "Size söylemem" (Aslında bu söz kadın güzelliği için söylenmemişti.) "Çünkü siz o kadar güzel değilsiniz" Genç kızın yüzünden bir bulut geçti, kitabını uzattı. Ne yazdığını bilmiyorum. Biraz önceki düş kırıklığına karşın, yazılanları okuyunca birden yüzü aydınlandı. (Zaten biraz önceki sözlerine şaşırmıştım. Çünkü karşı cinsten hiç kimseye nazik sayılamayacak bir şey söylemezdi. Belki de biraz sonra yazacaklarının etkisini daha yoğun duyurmak için öyle konuşmuştu. Ya da göz göre göre güzelsin denilemiyecek kadar gü-

Soldan sağa Mete Uğur, Şükran Güngör, Aydın Gün, Haldun Taner, Doğan Hızlan, Selçuk Erez.
Ortada Ayça Aktan, Sevgi Sanlı, Suna Uğur, Demet Taner, Yıldız Kenter, Azra Gün, Bilgi Kongar, İrem Erez.
Önde Mete Akyol ve Emre Kongar.

zel değildi karşısındaki. Ya da başka bir şey.) Genç kız çok mutlu oldu. Teşekkür edip güvenli adımlarla yanımızdan ayrıldı. Sormadım. Belki de sordum ve unuttum. Ama aklıma geldikçe ne yazdığını ve ne yazılabileceğini hep merak ederim.

Yukardaki satırlarda kadınlara karşı hep nazik olduğunu söylerken, bir yaz gecesini anımsadım.

Çok kalabalık bir akşam yemeğine davetliyiz. Deniz kıyısındaki bahçede dostlarla konuşurken, yanımıza bir hanım yaklaşıyor. Bir kaşı yukarı kalkık, uzun ağızlıklı sigarasının dumanını üfleyerek bir süre anlattıklarını dinledikten sonra, birdenbire özgüvenini göstermek istercesine soruyor:

"Siz ne yazarsınız kuzum?"

"Sizin hiç görmeyeceğiniz oyunlar, hiç okumayacağınız öyküler yazarım" diyor.

Bir kalp rahatsızlığı geçirip ilk kez hastaneye yattığında, sondan üç yıl önceydi. Bütün sevenleri, gazetedeki dostları, arkadaşları hastahaneye koşmuştu.

Yakın dostu Selçuk Erez, her gün geliyor, durumunu yakından izliyordu. İzlemekle kalmayıp, yurt dışında tedavi olması için yönlendiriyor ve bunun için gerekli koşulları yerine getirmeye çalışıyordu.

Bu ilgi yaşadığı sürece devam etti, şimdi de ediyor.

Bir gün şöyle demişti Erez için: "Eğer kardeşim olsaydı, bundan fazlasını yapamazdı."

Bir gece yarısı hastanedeki odasında bana, "Karşılıklı" adlı öyküsünün son cümlesini yazdırmıştı:

"Başkalarından bize gelen sevgiyi çoğu zaman bizden onlara akan sevginin geri yansıması oluşturmuyor mu dersiniz?"

1986 Haziran'ında Yasemin ve Aydın Tanbay'ın Sedef Adası'ndaki evlerine ilk kez yalnız gittim.

Yanlarında onun çok sevdiği kızları Betül de var. Dışarda yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor. Ben hep onu anlatıyorum. Konuşmaktan yorulunca, onlar başlıyor anlatmaya. Yağmur iki gün boyu hiç dinmedi. Ben iki gün hep onu anlattım.

Hatırlıyorum.

Bir gün bize gelmişti. Henüz evli değildik. Evde annem, anneannem, yaşlı dadımız, ben, kardeşim ve küçük yeğenim var. Yaşları birle seksen arasında değişen kadınlardan oluşmuş bir aile. İçeri kollarında çiçeklerle girdi. Hepimiz için tek tek düşünülmüş ve hazırlanmış buketler. Gül, orkide, karanfil... Evimiz bir anda çiçek bahçesine döndü.

Hatırlıyorum.

Bir mektubu ulaşmıştı bana.

"Sana canım demek geliyor hep kalemimin ucuna, ama can eğreti bir şey ben senin çok kalıcı olmanı istiyorum.

1985'de Side'de Yasemin ve Aydın Tanbay'ın evinde.

Sona Doğru

III

Birkaç ay önceydi.

Dışarıya daha az çıkıyor, evde daha çok çalışıyordu. Hava uygunsa günlük yürüyüşlerini yaparken, bir radyo konuşmasında söylediği gibi, her şeye selam vererek eve dönüyordu. ("Ben her şeye selam veririm. Ağaçlara, çiçeklere, kuşlara.") Son zamanlarda anılarını yazmaya daha çok zaman ayırıyordu. Söylemek istedikleri kaleminden son şeklini almadan önce yoğun bir hazırlık dönemi gerektiriyor; titiz bir çalışmayla anlatmak istediği dönemi kendi yaşamı da dahil olmak üzere yeniden gözden geçirip, önce banda okuyordu. Kapsamlı, iyi düşünülmüş, düzenli bir çalışmaya, her zaman olduğu gibi ortama uygun müzikler eşlik ediyor, bazen de hoşuna giden günün moda olmuş pop şarkılarını dinleyerek çalışmaya ara veriyordu. Son zamanlarda İngilizcesini ilerletmeye karar verdiğinden, televizyondaki dersleri video kasete alarak fırsatını buldukça çalışıyordu.

Bu anlattıklarım sıradan bir gün için. Kendini iyi hissettiği zamanlarda yaşamdan ne kadar çok tat alıyorduk. Mutlu olmak için ne kadar çok neden vardı. Yaşantımız sanki uçlarda yoğunlaşmıştı. Hastalığı duyumsadığımız karanlık anlar kaybolunca, evin içi parlak bir ışıkla aydınlanıyordu.

Bir gün dışardan aramış "Sakın sokağa çıkma, bu gün hava çok soğuk" diye uyarmıştım. Eve döndüğümde kapıyı kilitli bulunca canım sıkıldı. İçeri girdim, telefonun yanında bıraktığı notu buldum:

"Beni gitti sandın değil mi? Oysa söz dinledim. Yattım."

O sırada İstanbul Festivali'nin Sinema Günleri'nde Ettore Scola'nın Le Ball (Balo) filmini izlemiştik. Filmin müziklerini çalışırken evde de dinler olmuştu. "J'attendrais le jour et la nuit j'attendrais"

O günlerin moda pop şarkılarından, Mazhar Fuat Özkan'ın söylediği "Her şeyi sen bilirsin, En güzel .... sen aldın, En iyi .... sen yazdın, En ..... sen ....., Sen neymişsin be abi" şarkısındaki alay, kendi görüşlerine uygun düşüyor, onu keyiflendiriyordu.

İster devlet adamı, ister sanatçı, ister yönetici olsun, çok çekinirim böyle güçlü ve böbürlü insanlarla konuşmaya. Her sözüne, her fikrine "Bu ne hârikulâde gözlem, ne isabetli teşhis, ne orijinal fikir!" denmeye alışmış, alıştırılmış insana bazen "gerçek" hakaret gibi gelir. Ama onları darıltmayı yine de göze alıp konuşmayı borç bilirim.

1986'da Dünya Tiyatrolar Günü'nde Harbiye Şehir Tiyatrosu'nda

... Gerçek büyük diye ben ona derim ki, birikimi hiçe saymaz, bilirkişiliği boşlamaz. Yağcıları şımartmaz. Onların oyununa gelmez. Uyarılara kulak tıkamaz. Kendini dünyanın mihveri sanmaz. Yanılmanın beşeri olduğunu, ama yanılmayı asgariye indirmenin de baş ödev olduğunu unutmaz.

"Gerçek büyük" bence büyüklüğü nisbetinde alçakgönüllü ve uyarılara apaçık olan insandır.

Zaten başka türlü "gerçekten büyük" olunmaz.

Bir akşam, masasının başında, Zilli Zarife oyunundan Zarife'nin şarkısını dinliyor. Kendi yazdığı sözler, Gülriz Sururi'nin benzersiz yorumuyla ezilen, hor görülen, sömürülen bir sınıfın dünyaya mey-

dan okuması gibi, salondan akşam yemeğini hazırlayan bana ulaşıyordu. Usulca camdan içeri baktım. Arkası dönük, başı öne eğik. Hastalığının da verdiği duygusallıkla bu gibi durumlarda her zaman hissettiğim bir duyguyu çok daha yoğun duyuyorum: İnsanlık anlayışına, katıksız, saf, dürüst insan sevgisine duyduğum hayranlık. Yakından bildiğim, birlikte yaşarken her an şahit olduğum, insana salt insan olduğu için verdiği değer aklıma geliyor. Bazı durumlarda içinde bulunduğum konumdan çıkarak, dışardan bir üçüncü göz gibi ona bakarken; şimdi hem öyle hem de içimden taşan zaptedemediğim dalgalanmalar hepsi birbirine karışıp boğazımda düğümleniyor.

Kendimi tutuyorum, yanına gidip yemeğin hazır olduğunu söylüyorum.

Zarife'nin Şarkısı

Ey onu bunu çamurlayıp
Kendini pir-u pak sananlar
Ey kişiliklerini kafalarını
En çok verene satanlar
Ne haddiniz bize çatmak

Melek değiliz mal meydanda amenna
Tenceremizin dibi kara
Ama bunu başkası söylesin
Sizinki bizden de kara

Yaklaşan sonun bir habercisi miydi? Bilmiyorum. İçim dünyadaki bütün hüzünleri toplamaya hazırdı. Ağlayan herkesle ağlayabilir, acı duyan kimse onun acısını paylaşabilirdim. Ortada bir haksızlık varsa bana yapılmış gibi oluyordu. Dünyadaki bütün olumsuzluklar bir yana toplanmış, sanki dünya dengesini kaybetmişti. Bozulan belki de bizim dengemizdi. Elimden en önemli bir şeyin kaymakta olduğunu seziyordum. Ekranda genç bir kadının ezilmişliğini seyrederken; hıçkırarak ağlıyordum.

Bir Zeffirelli filmi seyredip de ağlanılır mı? O akşam evimde, rahat koltuğuma gömülmüş her zaman yanında olmak istediğim insan; beni koruyan, bana güven veren, dünyadaki tek sorunumun onu kollamak ve korumak olduğu, onun gözündeki kendimi hep kolladığım.

Bu klâsik öyküyü hiç bilmiyormuş gibiydim. Verdi'nin müziğini hiç duymamıştım. Verdi, Dumas, Zeffirelli bu dokunaklı öyküyü sanki yeni yazmışlar, bestelemişler, filme almışlar ve benim duyarlılığıma sunmuşlardı.

Neden ağladığımı sordu "Sömürüye" dedim. "İnsanın insanı sömürmesine. Üç erkek, her biri kendine göre haklı nedenlerle, zavallı, hasta, kimsesiz bir kadını sömürüyorlar."

Hiçbir şey demedi. Önce alnımı, alnımdan başlayarak saçlarımı okşadı.

Dört gün önceydi.

Atatürk Kültür Merkezi'nde Zeynep Oral ve eşiyle yanyana, Nureyef'in baş rolü oynadığı "Uyuyan Güzel" Balesini izlemiştik.

İki gün önceydi.

Aynı yerde ilkbahar konserini dinledik; Mayıs başıydı.

Bir gün önceydi.

Pazar sabahı Beylerbeyi'ne gittik. Çocukluğunun geçtiği yerlerde gezinirken zaman zaman çocukluğuna dalıyor.

Öğleyin Fenerbahçe'deki Galatasaray Kulübüne gittik.

Akşam.

Bir kaç gün sonra gideceğimiz Nürnberg yolculuğunu konuşuyoruz.

Ertesi sabah erken...

Evet sonuna kadar çalışmak. Bu fakir milletin en iyi okullarında yetişmenin bedelini, hasta da olsa, durmadan arı gibi çalışarak ödemek. Dinlenmeyi ölümden sonraya erteleyerek.

Dallarından kopmamak için sonuna dek çırpınan o küçücük kavak yaprakları gibi direnmek. Sırası gelince de sessizce, şikâyetsizce dalından kopup gitmek.

Yerini, gelecek baharda açacak yenilerine bırakarak.

HALDUN TANER'E

Baktım sana Yahya gibi
Teşvikiye'den
Kimler seni etmiş olmalı ki teşvik
Küplüce'ye (taa)
gidiyordun...
Yürüyordun aramızda
Yürüyordun aramızdan...

Giderayak
Sen belki de
İnsan Haldun
Çok bi güzel
Çok bi güzel
Çok bi güzel
Yepyeni bir İstan-buldun...

CAN YÜCEL

Yaşam Öyküsü

Haldun Taner, 1915 yılının 16 martında, İstanbullu bir ailenin tek çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. Baba Ahmet Selahaddin Bey, devletlerarası hukuk profesörü ve fakülte dekanı. İşgal altındaki İstanbul'da mitinglere katılıyor, özgürlük adına gazetelerde yazılar yazıyor. Bu ikinci evliliği. Anne ve babanın aileleri Beylerbeyi'nde komşu. Fırtınalı bir ilk evlilikten sonra aradığı huzurlu ortamı, anne Seza Hanım ona fazlasıyla veriyor.

Mutlu bir aile ortamı içinde Bebek Bahçesi'ne bakan, ahşap beyaz bir evde geçen çocukluk; babanın ani ölümüyle bu tablo bozuluyor.

Annenin babası Matbaacı Hamit Bey kızını ve torununu yanına alıyor. Sık sık gittiği Leipzig, Dresden gibi şehirlerden çok sevdiği torununa, onun sevdiği oyuncakları getiriyor. Yeter ki babasızlığı hissedilmesin.

Üniversite Rektörü Cemil Bilsel, "Çok vatanperver bir arkadaşımızdı. Onun çocuğuna sahip çıkmak hepimizin görevidir" diyor bir konuşmasında ve parasız yatılı olarak, Galatasaray Lisesi'nin ilk bölümünde okul hayatına başlıyor. Seza Hanım hafta içinde de oğlunu görmeye gidiyor hep. "O yemese bile belki arkadaşlarına ikram ederken özenir" diye, eli kolu pastalar ve şekerlemelerle dolu. O zamanki Beyoğlu'nun en şık mağazalarından giydirmeyi de hiç ihmal etmiyor. Herhalde oğlunun ömürboyu sürecek, gösterişsiz, gizli şıklığı o günlerde başlamış olmalı.

Yazları, bazen Maltepe'de babanın dayısının evinde kuzenlerle, bazen de annenin sırf arkadaşlarından ayrılmasın diye tuttuğu, Büyükadada'ki yazlıkta geçiyor. Okulda en meraklı olduğu konu atletizm. Ama kompozisyon dersinde farkına varmadan en başarılı olan da o. Bir ara Seyfettin Asal'dan keman dersleri de alıyor.

Lise bitince, baba dostu ve onun hukuk fakültesinden öğrencisi Hayri İpar, "Baban vaktiyle bir oğlum olursa onu Heidelberg'de okutmak isterim demişti, oraya gitmelisin"diyor. Zaten kendi çocukları da orada öğrenci. Seza Hanım oğluyla birlikte, Heidelberg'de Neckar Nehri'nin kenarında bahçe içinde bir ev kiralıyor. İkisinin, "Vatana hizmet verenler" faslından aldığı dul ve yetim aylığı, o zamanki Türk Lirası'nın Alman markına üstünlüğü sayesinde her ikisine de yetiyor, hatta istenirse üniversiteye taksi ile gidip gelmek bile mümkün.

Arzusu günün birinde bir gazetenin baş yazarı olmak. Bunun için de en uygunu politik bilimler okumak. O zaman Heidelberg Üniversitesi'nde ekonomi ve politik bilimler aynı fakültede birlikte okutuluyor. Üçüncü yılın sonunda tüberküloza yakalanınca Karaormanlar'da (Schönberg) bir senatoryuma yatırılıyor. Bir zaman sonra da İstanbul'a dönüyorlar.

Erenköy'de şimdi ne durumda olduğunu bilmediğim, ama birkaç yıl öncesine kadar hâlâ duran, çam ağaçlarının gölgesinde, tren yolu kenarındaki bir köşke kiracı olarak taşınıyorlar. Zaten Beylerbe-

yi'ndeki büyük babanın evi çok önceleri yandıktan sonra, kiracılık serüveni hiç bitmiyor. Ama her evin ve İstanbul'daki her semtin yaşama kattığı zenginlik var. Hastalığın en zor günleri, annenin yoğun ilgisi ve özverisi sayesinde burada atlatılıyor.

Büyükbaba ölmüş, dayılar evlenmiş dağılmış, ama teyze, hala, Boşnak dadı hep birlikte oturuyorlar. Amca ve dayı çocuklarıyla, baba tarafından yakın akrabası Dr. Müfide Küley onu hiç yalnız bırakmıyorlar. Dört yıl dört duvar arasında geçen hastalık günlerinin tek kazancı, okuduğu yüzlerce kitap ve yeni yeni başlayan yazarlık denemeleri. Kararını veriyor, artık tek istediği yazar olmak.

1945'te ilk öyküsü yayımlanıyor, 1949'da ilk oyunu Günün Adamı'nı yazıyor. 1950'de İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitiriyor. Bu yeni dönemde yeni dostluklar da başlıyor; ölünceye dek süren.1953'te ilk ödül, Şişhaneye Yağmur Yağıyordu adlı öyküsüyle New York Herald Tribune gazetesi Türkiye birincisi, 1954 Sait Faik Hikâye Armağanı birinciliği, 1955 Türkiye'nin en sevilen hikâyecisi birinciliği...

Öyküleri yabancı dillere çevrilip uluslararası antolojilere alınıyor.

1954'te ilk evliliğini yapıyor. 1955-1957 arası Viyana Üniversitesi'nde, Prof. Kindermann'ın yanında felsefe ve tiyatro-bilimi okuyor. 1957'de İstanbul Üniversitesi'nde ilk kez tiyatro tarihi ve daramaturji dersleri, tarafından verilmeye başlıyor.

1964'te Keşanlı Ali Destanı adlı epik oyunu oynanıyor ve o tarih-

ten itibaren pek çok yabancı dile çevrilip değişik ülkelerde sahneleniyor. 1980'de Hamburg'daki Ernst Deutsch Tiyatrosu'nda, oyunu Almanca olarak izlerken, sanatın bütün önyargılı duvarları nasıl yıktığına ben de şahit olmuştum. Sahnedeki Türk yazarını alkışlayan topluluğu incelerken, Berlin'deki bir gazetenin birinci sayfasında yer alan fotoğrafı ve altındaki yazıdan "Grandseigneur aus İstanbul" sözleri aklıma gelmişti. Yarın, demiştim Hamburg'daki gazeteler de bu olaydan bahsedince, buradaki, Türk işçileri kendilerini ikinci sınıf vatandaş saymayacaklar. Onlar adına da kendim adına da bu Türk yazarını olanca gücümle alkışlamıştım.

1965'te Lütfen Dokunmayın adlı oyunu, Avusturya'da Graz'da oynanıyor. 1967'de Türkiye'de ilk defa kabare tiyatrosunu kuruyor. 1972'de Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü'nü alıyor ve Ankara Sanat Sevenler Derneği tarafından yılın en başarılı tiyatro yazarı seçiliyor. Gene aynı yıl Sancho'nun Sabah Yürüyüşü adlı öyküsüyle, İtalya'da Bordighera Mizah Hikâyeleri Ödülü'nü kazanıyor. 1973'de Abdi İpekçi'nin ısrarıyla Milliyet Gazetesi'nde fıkra yazmaya başlıyor ve Ankara Gazeteciler Derneği tarafından yılın gazetecisi seçiliyor. 9 Ocak 1976'da ikinci evliliği, 1980 ve 1982'de İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından, yılın en iyi fıkra yazarı.

1981-1982'de davetli olarak bir yıl kalmak üzere gittiği Berlin'de yaptığı işler arasında, Türk işçileri üzerine araştırmalar, tiyatro dersleri, Berlin Radyosu'nda konuşmalar var. Bu konuda yazdığı Şeytan

Tüyü adlı öyküsü Die Zeit gazetesinde yayımlanınca Türk-Alman ilişkilerinin konuşulduğu parlamentoda yazara hak veren konuşmalar yapıldı ve bununla ilgili basına demeç verildi. Berlin Senatosu tarafından, Haldun Taner Gecesi düzenlenip eserlerinin Almanca çevirilerinden bölümler okundu.

1983'te Yalıda Sabah adlı öyküsüyle Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü kazanıyor. 1986 yılının 5 Mayıs sabahı, saat 7.30'da kalp krizi geçirdiği zaman, aklı her zamanki gibi yeni tasarılarla doluydu. Anılarının ilk cildini tamamlamak, yeni piyesini bitirmek, düşündüğü bir öykü için notlar almak, ya da o gün yapmayı planladığı başka şeyler. İçeriden bana değişik bir sesle seslendiğinde, her zaman yaptığı küçük şakalarından biri sandım. Durumun ciddiyetini kavradığım bir iki saniye içinde yanına koştuğumda, çalışma masasının başındaydı.

Şimdi Beylerbeyi'ndeki Küplüce Mezarlığı'nda, atalarıyla birlikte yatıyor.

7 Mayıs 1986'da öldü. Öldü mü?

FOTOĞRAFLARLA HALDUN TANER'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ...

Türk Edebiyatı'nın en önde gelen isimlerinden biri olan Haldun Taner'in eserleri pek çok yabancı dile çevrilmiş ve oyunları değişik ülkelerde sahnelenmiştir. Haldun Taner, üniversite kürsüsündeki dersleri, gazete ve dergilerdeki kültür yazıları, yurt dışında katıldığı toplantılar ve verdiği konferanslarla, Türk Kültürüne çok yönlü katkılarda bulunmuştur. Yaşarken olduğu kadar, ölümünden sonra da, hakkında pek çok yazı ve kitap çıkmıştır. İngilizceye çevrilen öyküleri ölümünden iki yıl sonra Londra'da yayınlanmıştır. Öykücülüğü ve tiyatro yazarlığı üzerine bilimsel eserler, anı ve kişisel görüşlerin bir araya toplandığı kitaplar bu bağlamda sayılabilir. Haldun Taner eserleri kadar, kişiliği ile de tanıyanlar üzerinde derin bir hayranlık uyandırmıştır. Bu kitapta ise onu, çok yakın tanıyan birinden eşi Demet Taner'in kaleminden okuyacaksınız. Demet Taner kendi bakış açısıyla yazarın yaşam öyküsünü verirken, bir yandan da yaşamına sinmiş olan onun derin izlerini, okuyucuya duyumsatıyor.

*Sel Yayıncılık